

האקדמיה ללשון העברית - בית זאלצמאן

חנוכת הבית

י"ט באייר תשי"ט - 27 במאי 1959

האקדמיה ללשון העברית

בית זאלצמאן

קרית האוניברסיטה העברית, ירושלים

חנוכת הבית

י"ט באייר תשי"ט - 27 במאי 1959

חברי האקדמיה ללשון העברית

ביום חנוכת הבית

חברים

פרופ' נ"ה טור-סיני, נשיא האקדמיה	פרופ' ש' ליברמן
ד"ר י' כהן, סגן הנשיא של האקדמיה	ד"ר א' מירסקי
פרופ' א"א אורבך	ד"ר ע"צ מלמד
פרופ' ז' בן-חיים	פרופ' ד' סדן
פרופ' ד"צ בנעט	ש"י עגנון
נ' ברגרין	פרופ' ח"י פולוצקי
פרופ' ח"א גינזברג	פרופ' י' קוטשר
ח' הזן	פרופ' י"י רבלין
פרופ' ש' הלקין	פרופ' ח' שירמן
ש' ייבין	א' שלונסקי

חברי כבוד

י"ד ברקוביץ	פרופ' מ"צ סגל	פרופ' נ' סלושץ
-------------	---------------	----------------

חברים יועצים

פרופ' ש' אירמאי	ש' מלצר
פרופ' י' אפרת	א"ל פאיאנס
י' בורלא	ד"ר י' פריץ
ד"ר י' בן-גוריון	א' קריב
גב' ד"ר א' גרבלי	פרופ' ח' רבין
ד"ר מ' זידל	י' שבטיאל
מ' ינון	מ' שלי
ד' לייבל	ד"ר ש' שפאן

מטרותיה וסמכויותיה של האקדמיה

מטרותיה של האקדמיה אלו הן:

- (א) לעשות לכינוס ולחקירתו של אוצר הלשון העברית לכל תקופותיה ושכבותיה;
- (ב) לעשות לחקירת מבנה הלשון העברית, תולדותיו וגלגוליו;
- (ג) לכוון את דרכי התפתחותה של הלשון העברית לפי טבעה, לפי צרכיה ואפשרויותיה בכל תחומי העיון והמעשה, באוצר המלים, בדקדוק, בכתב, בכתיב ובתעתיק.

(תקנון האקדמיה ללשון העברית, ס' 2, "קובץ התקנות" מס' 465)

החלטות המוסד בענייני דקדוק, כתיב, מינוח, או תעתיק, שנתפרסמו ברשומות על-ידי שר החינוך והתרבות, יהיו על מוסדות החינוך והמדע, על הממשלה, מחלקותיה ומוסדותיה ועל הרשויות המקומיות.

(חוק המוסד העליון ללשון העברית, תשי"ג — 1953, ס' 10)

מימין לשמאל : מר יונה אתינגר, מר אליעזר מנור, פרופ' נ"ה טור-סיני, הגב' מ' זאלצמאן, מר ש"ז זאלצמאן.

רעיון הבניין והקמתו

בשנת 1953 קיבלה הכנסת, בהסכמת כל חבריה, את החוק, שהונח בו היסוד לפעולת האקדמיה ללשון העברית, והנותן סמכות עליונה למוסד בענייני לשוננו. ממשלת ישראל, ביחד עם גורמים אחרים, משתתפת בתקציב המוסד, ובמידה הולכת וגדלה נסללת הדרך לקראת הכרת השלטונות בצורך לשחרר את האקדמיה מדאגות התקציב השוטף הדרוש לפעולתה.

אבל בעיה קשה ביותר הייתה בעית האכסניה למוסד העליון ללשון העברית, בפרט במרכז עבודתו בירושלים. עבודת המזכירות המדעית והאמרכלית מצומצמת הייתה בתוך דירה קטנה של שלושה חדרים. מחסן לפרסומי האקדמיה היה במקום שכור, מנותק מלשכתנו. ישיבות הוועדות והמליאה התקיימו זו בכאן וזו בכאן, בדירת אחד החברים או במקום שנשכר לצורך זה. העבודה המדעית במילון ההיסטורי של הלשון העברית נעשתה בשני חדרים של דירה אחרת, שכורה ע"י מוסד ביאליק, שותפה של האקדמיה במפעל זה.

במסיבות אלו הכיר מר אליעזר מנור, מנהלה האמרכלית של האקדמיה, בהכרח חיוני זה למצוא בית, שציקר עבודת המוסד תרוכז בו, ובשיחה עם ידידו מר יונה אתינגר מארצות הברית – שמדינת ישראל מכירה לו טובה על שהצליח למצוא שם אישים נדיבי לב, שבאו לעזרתם של כמה ממוסדות ארצנו – פנה אליו בבקשה, שישם גם את בעית מוסדנו לגד עניו, בשהותו בארה"ב. ומר אתינגר הצליח למצוא איש כזה, והוא מר שמחה זאב זאב צמאן מניו-יורק, אשר על שמו ועל שם רעייתו נקרא היום הבניין המשמש בית לאקדמיה ללשון העברית.

מר זאב צמאן נתן משלו ואף הוסיף על תרומתו הראשונה, כשראה שאין זו מספיקה כדי הצרכים הגדולים והחשובים. בהשפעתו הוסיפה גם קרן התרבות אמריקה-ישראל על הסכום שהעמידה לרשותנו; האוניברסיטה העברית, נשיאה פרופ' ב' מור וחבר עוזריו הקצו מגרש נאה בקרית האוניברסיטה לצורך הבניין, ונוסף לזה השתתפה האוניברסיטה בסך של חמישים אלף ל"י בקירוב בסידורים השונים מסביב לבניין, כגון: סלילת כביש, ביוב, קשר חשמלי, מים וכו' וכו'. ואף משרד האוצר, בראשות מר לוי אשכול שר האוצר, הקציב תרומה חשובה מאוד להוצאות המפעל.

מפני חשיבות העניין היה צורך במכרז פומבי לשם קביעת התכנית של הבית, שעמד לקום. בהתחרות הפומבית לתכנית בניין האקדמיה הוגשו, עד המועד האחרון למסירת ההצעות, הוא יום 19 בפרברואר 1956, שמונים וחמש הצעות. חבר השופטים, בהרכב הארכיטקטים מ' וינראוב, ר' קאופמן (ז"ל), ומ' שביב (ז"ל), אינו' ש' ארזי, ומטעם האקדמיה הא' נ"ה טור-סיני, ש' ייבין וא' מנור, קיים שמונה ישיבות ועיין בהצעות שהוגשו, ולבסוף החליט על חלוקת הפרסים דלקמן:

פרס ראשון: צוות הארכיטקטים – לאה אטיאס וא' קשטן, חיפה;

פרס שני: לא נקבע;

פרס שלישי א: ארכ' י"ו גזית, רמת-גן;

פרס שלישי ב: ארכיטקטים כרמלה ונ' שני, תל-אביב;

קנייה א': ארכ' ד"ו ברוצקוס, ירושלים; קנייה ב': ארכ' מ' כהן, תל-אביב.

כן צוינו לשבח ההצעות של ארכ' מ' אילני, רמת-גן; ארכ' א' אלכסנדרוני, תל-אביב; ארכ' א' יסקי, תל-אביב.

התכנית שהוכתרה בפרס הראשון, בשים לב להערותיהם של השופטים, היא שנמסרה לביצוע לחברת "רסקו", החברה להתיישבות עירונית וחקלאית בע"מ, והיא שהוחל בה בשנת 1957 ושהושלמה בראשית שנת 1959.

ואך אחרי השלמת שירותי העזר השונים, סלילת כביש, התקנת המים והביוב, החשמל ועוד הוחלט על כניסת עובדי האקדמיה לבניין ועל טקס חנוכת הבית בנוכחותם של הא' והגב' זאב צמאן ושל שרי המדינה ונציגי מוסדות שונים.

לפני מועד הטקס נערכה מסיבת עיתונאים בנוכחותם של כמה מחברי האקדמיה ושל מר זאב צמאן, ולקראת יום הטקס פורסמו בעיתונות הערכות של עיתונאים ודברי שיחה עם מר זאב צמאן ועם כמה מחברי המוסד ועובדיו.

במסיבת העיתונאים

מימין לשמאל: מר ש"ז זאלצמאן, פרופ' ד' בן-חיים, מר צ' גלס, פרופ' נ"ה טור-סיני, ארכ' גב' ל' אטיאס, ארכ' א' קשטן, מר א' מנור.

ביום הטקס הובא בעיתון "דבר" מאמר זה מיד נשיא האקדמיה פרופ' נ"ה טור-סיני:

האקדמיה ללשון העברית נכנסת לביתה

תקופות תקופות בדרך תחייתה של לשוננו בארץ: בימי ממשל התורכים, בשלטון המנדט ומאז תקומת מדינת ישראל. כדי לכוון את דרך תחייתה של שפתנו ייסד לפני כשבעים שנה אליעזר בן-יהודה את ועד הלשון העברית, מתוך קבוצת תלמידי חכמים מועטים אלו, שישבו בירושלים עיר הקודש. שכן קשה היה לשתף בפעולה זו אף סופרים ראשונים אלו, שהתיישבו ביפו המרוחקת והמנותקת מירושלים בימים ההם. כשזכה כותב הטורים האלה להצטרף לקבוצת ראשונים אלו בשנת תרע"א, מצא בה עוד כמעט את כל החכמים האלה, את אליעזר בן-יהודה, שהיה הרוח החיה בכל מעשה זה; ומסביב לו את דוד ילין, בעל הטעם היפה, שייצג בחוג זה את מסורת המזרח והמערב יחד; את א"מ לונץ, מלומד סג"נהור זה, שאז עסק בהכנת מהדורת התלמוד הירושלמי על פי כתבי יד ישנים; את יוסף בר"ן מיוחס, שרב היה כוחו בהכנסת מורשת בני ערב לתחום לשוננו; את א"מ ליפשיץ, צח הלשון והסגנון; את ח"א זוטא, הסופר והמורה, ששימש מזכיר הוועד, ואת ד"ר ישראל רבין, שהיה אז מלומד צעיר, ורק ר"מ פינס כבר לא היה יכול להשתתף בעבודה זו בפועל. וכמובן דן ועד ראשונים זה בעיקרי צרכים של לשוננו, כי טרם נקבעו מלים ומונחים לדברים פשוטים שבפשוטים, כעיפרון וכרכבת, כסוגי המאכלים, כצמחי השדה וכלי העבודה, ודוגמה לכך עגבנייה זו, אשר שמה חודש אך אחרי תקופת פעולתו של בן-יהודה, ובפיו היא נקראה בשם הערבי "בנדורה". ואחרי ההרס והחורבן בכל עבודת התחייה בארץ בימי מלחמת העולם הראשונה, באה תקופה אחרת, שלבשה צורה אך לאט לאט, עם בוא נציגי ספרותנו מרוסיה ומפולניה, ואז התרכזה עיקר הפעולה בתל-אביב ההולכת ונבנית, מסביב לאישיותו של ח"נ ביאליק, שנתן מחנו ומחושו הגאוני בחידוש העבודה לשכלול לשוננו ולישפורה. ועל ידו עמדו בתל-אביב ובירושלים גדולי הסופרים, ומהם פרופ' י' קלוזנר, דוד ילין, שהמשיך בעבודתו הברוכה, ש' טשרניחובסקי, י' פיכמן, מ' סמיאטיצקי, א' אברונן, א"מ מזיא, דוד שמעוני, א' צפרוני, וזכרונם לברכה, ויבדלו לחיים ארוכים פרופ' נ' סלושץ וי"ד ברקוביץ, ורבים אחרים. והתרחבה העבודה, ושלוחותיה יצאו אף לחיפה, שנוספה לתחום התרבות העברית, וגם שם קמו במשך הזמן כוחות חשובים, מהם, למשל, סעדיה גולדברג, שהניח את היסוד למונחי הצבא בתחום ההגנה, שקדמה לצה"ל.

מועטים היו אז האמצעים שעמדו לרשות הפעולה הזאת. כמעט שלא היה מקור אחר לצרכי הוועד החמריים, אלא תרומה חודשית זו של י"ל גולדברג, שהפכה לקרן אחרי מותו. עם התפתחות האוניברסיטה העברית בירושלים ועם ריכוז אנשי מדע בה, עבר מרכז העבודה לאט לאט לירושלים. ובשנת תרצ"ד, לפני פטירתו, הפציר בי ח"נ ביאליק ז"ל והפציר בי ידיד נעוריי א' צפרוני ז"ל, שאטול על עצמי את ריכוז הפעולה ואת עריכת פרסומי הוועד, על יד האשים שעמדו בראשו, ובמיוחד על יד דוד ילין וי' קלוזנר ז"ל.

היה זה טבעי, שאף ראשוני הבונים חלמו על הקמת אקדמיה ממלכתית ללשון העברית במקום ועד הלשון הצנוע, אחרי שהרחיב את פעולתו, שפרסם מילונים מקצועיים וספרי מחקר ועבד בלשכות שבערים הראשיות בארץ. כדי לספק את צורכי תרבותנו בהיקף רחב, בעבודת ועדותיו, ובעזרת בלשנים וסופרים יוצרים בכל ענפי המחשבה והמעשה. וסוף סוף, בעצם ימי מלחמת השחרור, נתכנסו חברי ועד הלשון העברית בנוכחותם של אורחים מכובדים, של שרי הממשלה הזמנית, ושל ראשי ההסתדרות הציונית העולמית, בב' טבת תש"ט, והביאו לפני נציגי המדינה את בקשתם להקמת אקדמיה ממלכתית ללשון העברית. במעמד חגיגי זה הביע מר ד' בן-גוריון, אז ראש הממשלה הזמנית, את תמיכתו ברעיון זה במלים אלו: "אין אישמוסמך לדבר בשם הממשלה הקבועה, שצריכה להיבחר, אולם אני חושש להביע ביטחוני, שהממשלה החדשה, אשר תקום לאחר הבחירות – ויהיה הרכבה אשר יהיה – תתן ידה להקמת המוסד העליון ללשון העברית, שוועד הלשון עדיין קורא לו בשם לועזי: אקדמיה".

ואכן, אחרי הכנה מדוקדקת במשרד החינוך והתרבות של מדינת ישראל, בוועדות מיוחדות, שדנו בצד המשפטי של העניין, בממשלה, בכנסת ובוועדותיה, נתקבל בשנת 1953, בהסכמת כל חברי הכנסת, חוק הקמת המוסד העליון ללשון העברית, אשר קביעת שמו נמסרה לידי חברי הראשונים, ולפי הכרעתם הוא נקרא "האקדמיה ללשון העברית". חברים ראשונים אלו נתמנו על פי הכרעת חבר של בוחרים, שהיה מורכב מנציגי הממשלה, הסוכנות היהודית ושל ועד הלשון העברית יחד. מספר החברים היה מצומצם, ובמשך השנים הבאות עלה עד כדי המספר המלא הקבוע בחוק של 23 חברים, וכמספר הזה חברים יועצים.

פעולתה של האקדמיה, עם כל השתדלות חבריה ועובדיה למלא את צורכי לשוננו המוגברים, על יד עבודת המחקר המרובה שנעשת בה, בעל כורחה מצומצמת הייתה בגלל צמצום האמצעים שבידה. אמנם קיימה הממשלה את התחייבותה החוקית "להשתתף" בתקציב המוסד, וגם ההסתדרות הציונית תומכת במידה מצומצמת באקדמיה, גם ע"י מוסד ביאליק, מוסד זה שנקרא על שמו של נשיא ועד הלשון לשעבר, וכן ניתנת לה תמיכה מסוימת על ידי הקרן למוסדות תרבות בישראל, מארצות הברית, ותרומות קטנות ניתנות לה גם מעיריית ירושלים ועיריית חיפה, ועוד, אבל אין כל אלה נותנות אפשרות אלא לקיום של דחק, אף על פי שכל עבודת הנשיאות והחברים נעשת בהתנדבות, שלא על מנת לקבל פרס.

גם דירה לא הייתה למוסד ממלכתי חשוב זה עד היום. והנה קם גואל, שהביא לפחות דאגה גדולה זו לידי פתרון מוצלח ומכובד. נענה לנו ידיד יקר של לשוננו וספרותנו, מר שמחה זאב ואלצמאן מניו-יורק, ותרם סכום ניכר בשביל בניין לאקדמיה ללשון העברית, שהוקם בקרית האוניברסיטה בירושלים ונקרא על שמו ועל שם רעייתו מלכה. והוא שהשפיע גם על הקרן האמריקאית למוסדות תרבות בישראל, שהוסיפה משלה על תרומתו, וכן עזרה לנו עזרה ניכרת הנהלת האוניברסיטה העברית, במתן מגרש נאה ובהכנת הסידורים החיוניים לבית האקדמיה. ואף על פי שעדיין גדול הנטל, עד שיוסלק החוב מהוצאות הבניין, בכל זאת הוקם הבית לאקדמיה. ואף על פי שאין זה אלא בניין צנוע, שכולו לעבודה, לשיבות המליאה ושל הוועדות, לפעולת המזכירות המדעית והאמריקאית וכן לעבודה הגדולה במילון ההיסטורי והחדש של לשוננו העברית, יפה מאוד הוא בניין זה, שתכניתו עובדה על ידי האדריכל א' קשטן, ושבוצעה על ידי חברת רסקו, שגם לה המוסד חייב תודה על יחסה הנאה למוסדנו, העשיר בתכניות פעולה, והעני באמצעיו.

היום נכנסת האקדמיה ללשון העברית לבניינה, בהכרת טובה רבה לכל אלה שהביאו אותה עד הלום. ואמנם דאגותיה החומריות נכנסות עמה יחד, אבל גדולה התקווה, כי יימצא פתרון גם לדאגות אלו, ומכאן ואילך תיפתח תקופה חדשה, תקופת הגשמה, ללשוננו העברית ולפעולת המוסד הזה, שניתנה לו סמכות עליונה לגביה.

שמחה זאב זאלצמאן

שמחה זאב (ויליאם) זאלצמאן
נולד בכ"ד סיוון תרמ"ג (29.6.1883)
בעיירה טיאופול (צ'האן)
שבמחוז סטאר-קונסטאנטיין, פלך
והלין (אוקראינה), לאביו שמואל,
תלמיד חכם ושקדן בתורה, ולאמו
איטה בת חיים יוסף פדר. מר
שמואל זאלצמאן היה שקדן על כך
שבניו יהיו בני תורה וכל קרבן
לא היה יקר בעיניו, ובלבד שישג
מטרה זו.

מר זאלצמאן ורעייתו

באופן מיוחד התעניין בבנו שמחה זאב, שהיה עילוי, ונתן לו את כל האפשרויות להתמיד בלימודים. שמחה זאב למד כמעט את כל הש"ס עם מפרשיו והפוסקים ובמיוחד "יורה דעה", והכל ניבאו לו עתיד מזהיר במקצוע הרבנות. הוא בלע בשקידה גם ספרי השכלה וספרות יפה בעברית מכל הבא בידו, למד את כל הספרות הקלאסית ברוסית, ונכנס גם לפרדס הפילוסופיה היהודית של ימי הביניים.

ב-1905 נשא מר שמחה זאב לאשה את בת מקומו מלכה בת יוסף רייך (גם הוא תלמיד חכם מובהק) ואחר-כך עבר לגור לעיר אוסטרוג. המצב הפוליטי נעשה קשה מנשוא ואף ההגבלות על קבלת יהודים לבתי-ספר החמירו והלכו, ואם כי פרנסתו נמצאה ברווחה, החליט לעזוב את רוסיה. ב-1913 יצא עם אשתו ושני ילדיו הקטנים לארה"ב.

בתחילה היו לו בניו-יורק ימים קשים, אבל בהמשך הזמן הקים בתי-הרושת לגייר והצליח בעסקיו. משגדלו אפשרויותיו ניתן לגלות בפועל את קשרי נפשו עם ארץ-ישראל, עם ישראל, תורתו ותרבותו. תוך במוסדות חסד ובעיקר נתן מכספו וממרצו להינוך עברי ולתרבות עברית, לספרות, לאמנות ולעיתונות עברית. הוא ראה ורואה בכך יסוד מוסד לקיום עם ישראל, כפי שהביע זאת באמרתו של אחד העם על השבת, שהוא העביר אותה על השפה העברית: "יותר מששמרו ישראל את השפה העברית שמרה היא אותם". הוא השתתף בסכומים ניכרים בהוצאת כתבי רב צעיר (טשרנוביץ), יעקב קלצקין, זלמן שניאור, ותוך אף בסופרים צעירים ובלתי מפורסמים שפנו אליו. בייחוד השקיע הרבה מכספו ומפעילותו למען ייסודו והחזקתו של בית המדרש למורים "הרצליה" ובית הספר התיכון העברי שלידו בניו-יורק. למעלה מ-30 שנה שימש בהם כחבר הוועד, כנשיא, ולבסוף כנשיא-כבוד.

שמחה זאב זאלצמאן הוא לא רק חובב העברית ותומכה, אלא גם עברי בפועל וסגנונו העברי בכתביו ב"הדואר" וב"בצרון" הוא סגנון גמיש כמו של אדם שהעברית תופסת מקום קבוע בחייו. גם את צאצאיו אלכסנדר, שרה וצבי שקד והצליח לחנך ברוחו לנאמנות לציון ולעברית. את בנו השני צבי, שנולד ב-1916 בניו-יורק, שלח בגיל 15 ללמוד 3 שנים בבית הספר הריאלי בחיפה וכשחזר הבן ללמוד באוניברסיטת ייל זכה אחרי שנה בפרס השנתי שלה בעד מסה שכתב על התנועה הציונית.

בניסן תשט"ו תרם מר זאלצמאן סכום ניכר לבניין בית האקדמיה ללשון העברית, שהוקם כעת בקרית האוניברסיטה ונקרא על שמו ושם אשתו מלכה.

טקס חנוכת הבית

טקס חנוכת הבית התקיים על המגרש המיושר שמצד צפון, כשפני הקהל אל מרפסת האולם, אשר עליו נשיא האקדמיה וסגנו ד"ר י' כהן, מר ש"ז זאלצמאן, רעייתו ובתו, וראשי מוסדות, שעמדו למסור את ברכתם לקראת המאורע. לקהל המשתתפים ניתנה תכנית, שהכילה גם רשימת חברי האקדמיה וגם דברים אישיים על מר ש"ז זאלצמאן.

פתח וניהל את הטקס נשיא האקדמיה ללשון העברית הפרופ' נ"ה טור-סיני.

דברי פרופ' נ"ה טור-סיני

כבוד שר החינוך והתרבות וכל שרי המדינה הנוכחים, כבוד נשיא האוניברסיטה העברית, נשיא הכבוד של קרן התרבות אמריקה-ישראל, כבוד ראש עיריית ירושלים, כבוד ראש עיריית תל-אביב, כבוד באי כוח ההסתדרות הציונית העולמית מארצות הברית, כבוד ידידינו היקרים מר שמחה זאב זאלצמאן, רעייתו ומשפחתו, כבוד האורחים והחברים, גבירותי ורבותי,

עינינו ולבנו אליכם, מורי ורבותי היקרים והמכובדים, שבאתם מרחוק ומקרוב לברך ולהתברך אתנו במזמור שיר חנוכת הבית ביום כניסת האקדמיה ללשון העברית לבניין מפואר זה. ולא עמכם הנאספים כאן בלבד הננו מתאחדים ביום שמחתנו, אלא גם עם ידידים נוספים הרבה, אשר לא יכלו לבוא אלינו לשעה זו, אבל רוחם ולבם עמנו ברגשי תודה וברכה. ביניהם גם כבוד נשיא מדינת ישראל, שעמד לבוא אלינו לשיבה חגיגת ראשונה של מליאת חברי האקדמיה, שהתקיימה הבוקר בבניין זה, גם כדי להרצות לפנינו על כמה בעיות לשון הקרובות ללבנו, ואשר על האקדמיה ללשון העברית לבקש פתרון להן. לצערנו הודיעונו הבוקר, כי צמוד הוא כבוד נשיאנו הנערץ למיטה ולא יכול להיות אתנו, ובמקום זה אך מסר בפי את הברכה למאורע חשוב זה לנו ולאורחיו, ברכה שנבצר ממנו להביע אותה בעצמו, ומצדנו אנו מאחלים לו רפואה שלמה ומהירה. באותה ישיבה חגיגת, שהתקיימה בבוקר זה, אמר זקן החברים, חבר הכבוד של מוסדנו, פרופ' נחום סלושץ, שזכה לראות את תחיית לשוננו בתקופה מבורכת של קרוב לשלושה דורות, ושאלנו מאחלים לו עוד שנים רבות של עבודה פורייה בקרבנו, בשם כולנו את ברכת שהחיינו המסורתית, על שהחיינו וקיימנו והגיענו לזמן הזה.

מורי ורבותי,

כתוב אחד אומר: "חכמות בנתה ביתה חצבה עמודיה שבעה" וכתוב אחד אומר: "חכמות נשים בנתה ביתה ואנֶלֶת בידיה תהרסנה".

"חכמות בנתה ביתה חצבה עמודיה שבעה". כי אמנם אין בניין זה, שהחכמה בונה אותו למשכן לה, כבניינים אחרים. בניינים אחרים בימי הקדם, לפי טבעם בנויים היו בצורת ריבוע, ועמודיהם שניים או ארבעה, במספר זוגי, לפי כיוון צלעותיו וקירותיו של הבניין; אך לא די בזה בבניין, שהחכמה בונה אותו, המקימה את ביתה על עמודים הרבה, על שבעה עמודים ואף על יותר מזה, כי גם כאן ניתן לומר, בלשון החכם מאדם: "תן חלק לשבעה וגם לשמונה". גם את בניינו היה עלינו להעמיד על עמודים הרבה. ולא על עמודי עץ ואבן בלבד: ידוע מאמר חכמינו על הצירוף "ווי העמודים" של המשכן במדבר, כאילו בדרשת אל תקרי: אל תקרי ווי העמודים אלא וַיִּקֶּה עמודים, שיהיו ווי התורה

כעמודים, שישמשו עצם אותיות התורה, ואף הפשוטות שבהן, כו"ו זו, שאינה אלא קו בודד אחד, כעמודים בבניין. בניין המוסד העליון ללשון הקודש, לשון התורה, מיוסד הוא על ידיעת כל אות ואות שבתורה, בנביאים ובכתובים, בדברי תנאים ואמוראים, כדי שישמשו כל אלו עמודי יסוד לבניין תרבותנו, ונכסי מקורותינו המקודשים שבים בו לתחייה בפנינו ובספרותנו.

והרי הכתוב השני מוסיף ואומר: "חכמות נשים בנתה ביתה", ועל יד פירושו המקובל של משפט זה יש מקום גם לפירוש שני זה, היוצא מתוך ההקבלה לצלע השנייה של הפתגם: "ואולת בידה תהרסנה". איוולת זו אינה פועלת אלא בידה, ולא בתבונה וברוח, ועל כן אין תוצאת פעולתה אלא הרס. ואילו החכמה: נשים בנתה ביחה, "נשים" ולא "בידה", כי במקום שהמקרא רוצה לאמור שפעולה מן הפעולות נעשית ללא עמל ידיים, הכתוב אומר, שהדברים נעשים כאילו בנשימה, בנשים. כך נעשים מעשי הבורא: מנשמת אלוה וברוח פיו, וכן נעשים מעשי החכמה; לא בידיים היא בונה, אלא נשים, בנשימה היא בנתה את ביתה, ללא עמל ידיים, ואמנם אין נשימה זו אלא נשימה שבהשראה, מנשמת אלוה, מנשמה יתרה זו שבקדושה, הדרושה לשם המטרה המקודשת.

כך קדמה לעבודת הבניין בסלע חציבת עמודים שברעיון, שבחזון הקדושה. קדמה לעצם הקמת הבניין החומרי הקמת בניין רוחני גדול של תחיית לשוננו. רבים היו הכוחות היוצרים, שפעלו לתחיית שפתנו בארץ הקודש. אבל מרכז הפעולה היה בתוך ועד הלשון העברית, שהקים אותו אליעזר בן-יהודה לפני כשבעים שנה מבין קבוצת חכמים זו, שהייתה אז בירושלים עיר הקודש; ביניהם דוד ילין, א"מ לונץ, יוסף מיוחס, א"מ מויא, ועל ידם אחרים שהיו אז צעירים יותר, ושנצטרפתי אליהם גם אני בשנת תרע"א, כצעיר שבצעירים. נתחדשה ונתרחבה הפעולה אחרי שנות ההרס והחורבן של מלחמת העולם הראשונה, ונתרכזה בתל-אביב מסביב לדמותו של חיים נחמן ביאליק ז"ל, של שאול טשרניחובסקי וי"ח רבניצקי וכל הפמליה של סופרים יוצרים וחוקרי לשון של תקופה זו. באותן השנים ערך ידיד נעוריי א' צפרוני ז"ל את פרסומי הוועד, והעבודה המתרחבת נעשתה מתוך חוסר אמצעים, ולא היה למוסד תומך אלא י"ל גולדברג ז"ל, ידידו של ביאליק, אשר עזבונו משמש עד היום קרן, וחלק מפירותיה המצומצמים של קרן זו מוקדש הוא למוסדנו.

בברירה קפדנית הושלמו שורות החברים בוועד הלשון העברית מתוך הכוחות המעולים שבמדע ובספרות, ועם התפתחותה של האוניברסיטה העברית, שקלטה גם מלומדים מארצות אירופה ואמריקה, עבר מרכז הפעולה שוב לירושלים. מן החברים של אז נפטרו רבים לפני קום המדינה ולא זכו לראות את הקמת האקדמיה, ביניהם גם דוד ילין, נשיא הוועד במשך שנים רבות. ולאחרונה הלכו גם ד"ר בנימין קלאר, שנפל בשיירה שעלתה להר הצופים בתחילת ימי מלחמת השחרור, ועד ייסוד האקדמיה הפרופסורים י"נ אפשטיין, שמחה אסף, מ"ד קאסוטו ואחרים, שגדולה הייתה זכותם בעבודתנו. – ולא להם בלבד חייבים אנו תודה על עבודתם, אלא גם לכל המלומדים ולאנשי המקצוע, שעבדו אתנו בוועדות ועדות בכל ענפי החיים והמדע, ולעובדי האקדמיה המסורים, המדעיים והמשרדיים יחד.

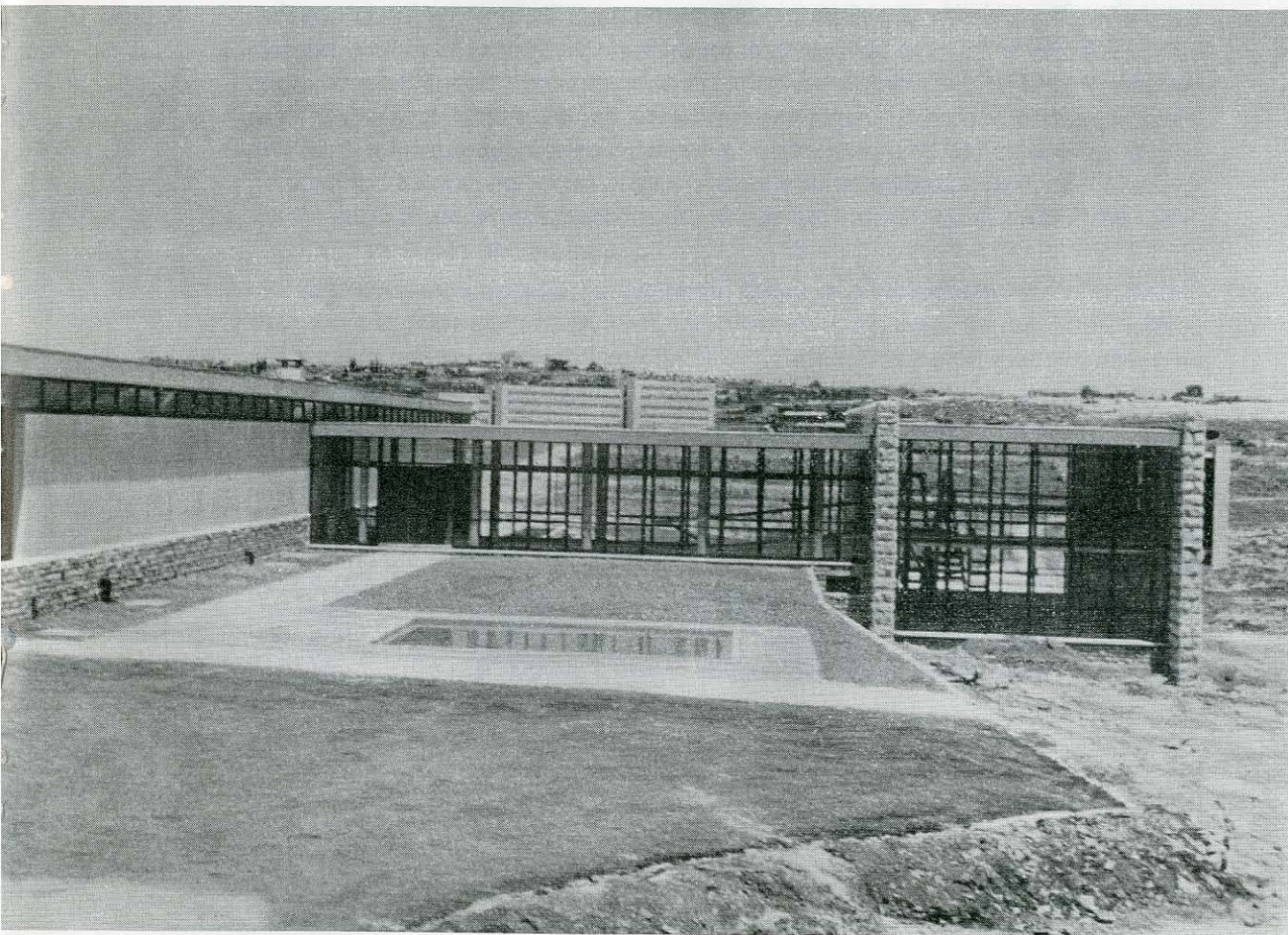
ביום ב' בטבת תש"ט הביאה מליאת ועד הלשון, אשר אז מנתה שלושים ושישה חברים, את הצעתה לכוון אקדמיה ללשון העברית, שתירש, בסמכות ממלכתית, את מקומו של ועד הלשון, באספה חגיגית באולם המוזיאון בתל-אביב, בפני נציגי המדינה וההסתדרות הציונית העולמית. במעמד זה הביע מי שהיה אז ראש הממשלה הזמנית, ראש ממשלתנו היום, מר דוד בן-גוריון, את הכרתו בצדקת בקשתנו זאת. ואחרי שבאה השעה לכך, אחרי דיונים מדוקדקים בממשלה, בכנסת ובוועדותיה, נתקבל בשנת 1953 החוק להקמת מוסד עליון ללשון העברית, אשר קבע בעצמו את שמו שהוא נושא אותו עד היום. תודתנו ניתנת לשרי החינוך בממשלת ישראל, שעזרו להקמת המוסד וממשיכים הם לעזור בדרך פעולתו. הראשונים שנכנסו למוסד המחודש, נבחרו על ידי חבר בוחרים של נציגי המדינה, ההסתדרות הציונית העולמית ושל ועד הלשון יחד, ומאז נוספו על ראשונים אלו אחד ושניים מדי שנה בשנה. גם מן החברים האלה כבר הלכו ממנו גדולים וטובים, מהם ממניחי היסוד לעבודתנו, חברי כבוד, חברים וחברים יועצים: א' אברונין, צ' וויסלבסקי, מ' זולאי, א' פורת, י' פייכמן, ש' פרלמן, י' קלוזנר, דוד שמעוני, י' שנהר וי' שניאור. זכרם יהיה ברוך בתוכנו.

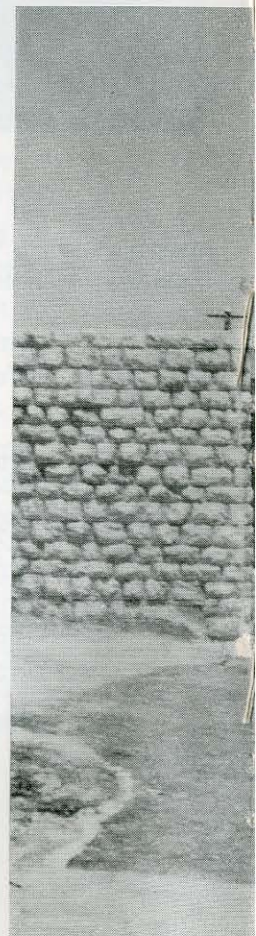

מראות הבניין

הבית מצפון

למטה מימין: מראה הבית מדרום
משמאל: אולם הספרייה והשיבות
(בחצר נראים אורחי הטקס)

השיבה החגיגית של מליאת האקדמיה ביום הטקס

עלייד שולחן הנשיאות (בצד ימין): פרופ' נ' סלושץ, מר' ש"ז זאלצמאן, פרופ' נ"ה טור-סיני (עומד), פרופ' ש' שפיגל, ד"ר י' כהן, מר' י"ד ברקוביץ.
עלייד השולחן שבאמצע (משמאל לימין): פרופ' א"א אורבך, פרופ' ח' רבין, ד"ר י' פרץ, פרופ' ח' שירמן, מר' נ' ברגרין, ד"ר ע"צ מלמד,
פרופ' ח"י פולוצקי, פרופ' י' קוטשר, פרופ' ד"צ בנעט, מר' ש' ייבין (בקצה השולחן).
בפינת האולם (משמאל לימין): מר' י' בורלא ומר' י' שבטיאל.

וייבדלו לחיים כל אלה, שעדיין פועלים הם אתנו בחיים, וכל אלה המשתפים פעולה עמנו מחוץ למסגרת המספר המצומצם של החברים, אשר בלי עזרתם פעולתנו הייתה חסרה. ואמנם ניתנה למוסדנו סמכות עליונה בענייני לשון, ואחריות גדולה היא מנת חלקנו, אלא שלמילוי תפקידנו הנעלים והמרובים זקוקים אנו גם לאמצעים גדולים, יותר מאלה שניתנים לנו, עם כל רצונם הטוב של הגורמים המשתתפים בתקציבנו. קשה לבנות את בניין לשוננו במסכנות, והרי אלה דברי שלמה החכם: "חכמת המסכן בויה"; ואך לאט לאט אנו מגיעים, שלב אחרי שלב, לידי מצב תקין יותר, אשר בסופו יאפשר לנו לתת לעם בציון מה שהוא, בצדק, תובע מן האקדמיה, מן המוסד המוסמך ללשון העברית.

וגם בית לא היה לנו, בית אשר בכל זאת אי אפשר לבנות אותו על שבעת עמודיו בנשימה בלבד, בנשימה יתרה זו שבהשראת הקודש. גם על עמודי המשכן במדבר נאמר, שקבועים היו עמודים אלו על אדנים: "ואדניהם כסף". גם עמודי בית מתאים לאקדמיה אין להקים אותם אלא על אדנים של כסף, וכסף זה לא היה לנו. הייתה זאת ראשונה יזמתו של אמרכל האקדמיה, המנהל האמרכלי, האדמיניסטרטיבי של מוסדנו, מר אליעזר מנור ידידנו, אשר בחזון רוחו ובאמונתו בעתיד המוסד כובש לבבות של יחידים ושל מוסדות ציבור, אשר במידה הולכת וגדלה עומדים הם לנו במצוקתנו; והוא שעורר את לבבו של ידידו וחברו מר יונה אתינגר, שיצא למצוא בשדה חובבי ירושתנו בארצות הברית איש, אשר ידבנו לבו לתרום להקמת המשכן למוסדנו. מר אתינגר יצא – ומצא, וקרה מקרהו כמקרה רות המואביה, שיצאה ללקט בשדות, והנה הזדמנה לשדה בועז, אשר נעמי חמותה אמרה לה עליו: "קרוב לנו האיש מגואלנו הוא". הרי היה זה מר שמחה זאב זאלצמאן היקר, לא איש זר לנו, אלא ידיד ותיק של לשוננו וספרותנו, וידיד ותיק אישי גם לי ולמשפחתי, ורעיון זה של הקמת משכן למוסדנו להט בלבנו כשלהבת בוערת וגדלה, עד שהוסיף ושוב הוסיף על תרומתו לבניינו; ועל ידו עמדה ותמכה בעמודי הבניין רעייתו היקרה, מרת מלכה זאלצמאן, שכן זה לשון הכתוב: "חכמות נשים בנתה ביתה", נשים כמשמען, רעייתו של מר זאלצמאן ובתו היקרה, שהן היום אתנו כאן. ובהשפעת ידידנו אלה, משפחת זאלצמאן מכאן ומר אתינגר מכאן, הובטחה לנו גם עזרת הקרן, קרן התרבות אמריקה-ישראל, שזהו הבניין השנים-עשר, שהקרן מקימה אותו בישראל. ועזרה לנו עזרה שאין ביכולתי להביע מלוא תודתי עליה, האוניברסיטה העברית ונשיאה ידידי פרופ' מזור וכל עוזריו, שהקציבה לנו מגרש מפואר בקרייתת ועזרה לנו בסידורים חיוניים, ועוד ידה נטויה לעזור בצורכי הבניין המפואר הזה. ושר האוצר, מר לוי אשכול ידידנו, על אף מצוקת הכספים של ממשלת ישראל, הכיר בצורך החשוב ובמטרה הגדולה, ותרם לנו תרומה ניכרת להוצאות המפעל. ואחד מידידי מר זאלצמאן ומעריציו, מר אדלמן בניו-יורק, אף הוסיף משלו להוצאות הריהוט של בניין זה. והוקם הבניין. בהתחרות שהשתתפו בה כתשעים ארדיכלים, זכו בפרס הראשון צוות הארדיכלים א' קשטן והגב' ל' אטיאס – גם בזה צדק הכתוב, גם חכמות נשים בנתה בית זה – ולפי תכנית אמנותית למופת הוקם בניין זה, שאתם רואים אותו בעיניכם, על ידי חברת רסקו בהשגחת מנהלה מר גלס, והוא בניין לתפארת בקריית האוניברסיטה, העשירה בבנייני פאר משלה.

ואחרון אחרון ניתנת תודתנו לחברנו שמואל ייבין, מנהל מחלקת העתיקות הממשלתית, שהעמיד לרשותנו את הפסיפס הנהדר מתקופת המאה השישית אחרי הספירה, שנמצא בחפירות בבית שאן, והמחיה כעת את הכניסה אל חצר האקדמיה.

ובעצם ימי השלמת הבניין קיבלנו את ספריותיהם של שני הסופרים המלומדים הגדולים פ' לחובר ז"ל וא' אברונין ז"ל, כחלק מאוצר הספרים שיועמד באולם הישיבות והספרייה שבביתנו. תודה כפולה ומכופלת לכל הגורמים האלה, בין שיכולתי להזכירם בשם, ובין שנשמט שמם באשמתי.

הוקם לנו בניין, בניין בנוי בחכמה: חכמות בנתה בית זה בשביל מוסדנו. והקמת הבניין מחייבת אותנו, את חברי האקדמיה ואת כל עובדיה, בכל פעולתה לצורכי החיים ובכל עבודתה במחקר הלשון, באוצר מליה ובדרכי דקדוקה וסגנונה.

רשימת החברים העובדים בה היום, כפי שנתלקטו ונתלכדו בבירור אחרי בירור, הלא היא רשומה לנגד עיניכם בתכנית זו שבידכם. היצליחו? הנצליח אנו החיים כעת, והיצליחו אלה שיבואו אחרינו, והממשיכים בבניין, העומד על ראש שבעת העמודים האלה, שהקימו הגדולים שקדמו לנו? הנצליח למלא ולהגשים את הנתבע ממנו? היוכל להיאמר גם עלינו כי "חכמות נשים, בנשימה יתרה של קדושה, בנתה ביתה" או שידונו אותנו בדין האיוולת, אשר בידיה היא תהרוס את הבניין? – איתן ומוצק ביטחוני כי הצלח יצליחו, גם אם אחת ושתים יחטא החוטא ויטעה הטועה. כי אף על פי שכולנו, איש איש לעצמו, אווילים וחסרי דעה אנו כנגד אוצר החכמה של גאון ישראל בכל תולדותיו, וכל אחד ואחד אינו יודע אלא מקצת מן המקצת, הרי בשיתוף הפעולה של החברים ובהסתמך על נכסי העבר ילכו אנשי האקדמיה, יהיו אשר יהיו, מחיל אל חיל ויגיעו למטרה הנשגבה שלפנינו, של גאולת לשוננו המושלמת כחלק מגאולת ציון השלמה, שאנו מתפללים עליה.

פרופ' טור-סיני: רשות הדיבור למר זלמן ארן, שר החינוך והתרבות במדינתנו.

דברי מר זלמן ארן

כבוד נשיא האקדמיה ללשון העברית, מוריי ורבותיי,

הייתה לי הזכות והכבוד להביע את הערכתו של משרד החינוך והתרבות ולהביא את ברכתו לאקדמיה ללשון העברית עם הטקס להנחת אבן הפינה לבניין זה. בין השאר אמרתי אז: "אם לאומות אחרות משמשת האקדמיה לשם רקמת העטרת של הלשון, נודעת האקדמיה אצלנו בעיקר לשם הבניין עצמו של הלשון; כי הספרות העברית למקורותיה ולדורותיה רבים בה המכרות העמוקים העשירים באבני חן לשוניות וססגוניות המחכות למגעם המלטף והמלטש של כוהני הלשון העברית; עם תהליך הביצוע של התפקיד המונומנטלי יוקל על האקדמיה שלנו להדביק ולכסות ברקמה האורגנית של הלשון העברית את האילן של הממלכתיות העברית בארץ. זיו הלשון העברית המחדשת את נעוריה יקרין גם על תפוצות הגולה".

מוריי ורבותיי,

חשבון ההווה והעתיד הלא כל כך רחוק של החיים היהודיים בתפוצות משווה ערך של פיקוח נפש לעם ולמדינה כאחת, לדבר השרשתה של הלשון העברית בראש ובראשונה בקרב ילדי ישראל והנוער שבארצות הגולה. רבות מעידות, כי רוח עברית פוקדת עתה את מערכות ישראל בגולה, ומן הדין הוא, שמדינת ישראל תכנס למעשה לעובי הקורה של הבעיה ההיסטורית הזאת. בהתחלה כזו יהיה גם סיום הולם ליובל מאה שנה להולדתו של אליעזר בן-יהודה, כמו שמסמלת את היובל הזה חנוכת המשכן ללשון העברית.

אנו מברכים על המוגמר של הבניין ועל המשך פורה של העבודה בו, ושיקוימו בהם כל התקוות הנעלות הקשורות באקדמיה ללשון העברית.

ויבואו נא על הברכה נדיבי העם והגורמים הציבוריים, שנתנו ידם להשלמת המפעל הזה.

פרופ' טור-סיני: כבוד נשיא האוניברסיטה העברית, פרופ' בנימין מזר.

דברי פרופ' בנימין מזר

ידידי נשיא האקדמיה ללשון העברית, רבותיי השרים וחברי הנהלת הסוכנות וראשי העיריות, חברי האקדמיה, גבירותיי ורבותיי,

בקורת רוח מיוחדת אני מברך היום את האקדמיה ללשון העברית על שזכתה להיכנס למשכנה הקבוע לביתה, בית לתפארת, שייקרא על שם מר שמחה זאב זאלצמאן, חובב ציון ותלמיד חכם, הקשור אתנו קשר אמיץ ברוחו ובכל מה שפעל ועשה עד היום הזה. השנה חג כפול לנו: חג השלמת המפעל הגדול של בן-יהודה וחג האקדמיה שמתחילה לפעול כאן בבניין זה בתוככי הקריה החדשה, קריית האוניברסיטה העברית. רבים מחברי האקדמיה הם חברי הסגל האקדמי של האוניברסיטה. המפעלים של האקדמיה קרובים ללב האוניברסיטה העברית. וכעת גם התקשרו בקשר הגיאוגרפי הזה, ועל כך אני מברך בראש ובראשונה. גדולות עשה ועד הלשון, ומי שירש את מקומו של ועד הלשון בקנה מידה גדול יותר – האקדמיה ללשון העברית – בחקר הלשון, בתחיית הלשון. מובטחני שעוד תזכה אותנו במפעלים חשובים, כי הרי אין הלשון שוקטת על שמריה. יש מקום גם לחשיפת האוצרות הגנוזים וחקר ירושת הדורות וגם לחידושים, שיש לחדשם בעתיד גם בלשון הספרותית וגם בלשון הדיבור. ולא בכדי כבר אמרו חז"ל "לשון תורה לעצמה ולשון חכמים לעצמה". דרושה דינמיות, חיוניות ויותר מהכול יצר יצירה וכוח יצירה. תפקיד גדול היום לפני האקדמיה ביצירה הגדולה שנטלה על עצמה להגשימה, הרי הוא המילון האקדמי. מובטחני שבעקבותיו יבוא גם הדקדוק העברי ההיסטורי ועוד מפעלים רבים רבים, כי הלשון העברית היא עץ החיים לכולנו, ומשימות נכבדות לפניה כדברי משלי: "מרפא לשון עץ חיים וסלף בה שבר ברוח". ואנחנו בכל השנים נוכחנו לדעת שזוהי האמת. הלשון העברית היא עמוד התווך של תנועת התחייה ושל תחיית תרבותנו. ומי יתן והבית הזה יהיה עלינו, מקום יצירה גדולה לטובת העם ולטובת הלשון והתרבות. וברכה למגשימים ובראש ובראשונה לנשיא ולחברי האקדמיה ללשון ולכל אלה שעזרו וסייעו בידיה להקים ולהגשים את המפעל. ועל הדברים, שאמר אותם נשיא האקדמיה בכל הנוגע לאוניברסיטה העברית, אוכל רק להוסיף, שהאוניברסיטה העברית, כמו בעבר כן בעתיד, תעמוד לימינה של האקדמיה ללשון העברית.

פרופ' טור-סיני: נשיא הכבוד של קרן התרבות אמריקה-ישראל, הרי הוא ידידנו הנערץ, צח הלשון ויוצר בה בזכות עצמו, חבר הכנסת משה שרת.

דברי מר משה שרת

אני מודה לידידי הפרופסור טור-סיני על שהנחה אותי בתת לי את רשות הדיבור. אני מוזמן למסיבות כה רבות, שלא תמיד ברור לי, בשם מי אני מופיע. נמצא כי זכותי מן ההפקר בכבוד זה – לייצג פה את קרן התרבות ישראל-אמריקה. חלקי בעבודת הקרן הוא מעט מזער, אך כיוון שהוטלה עליי המשימה, הריני בטוח כי אביע את רגשות כל חברי הנהלת הקרן שבארץ ובאמריקה, אם אומר, כי כולנו גאים על החלק, שהיה לקרן בהקמת הבניין המפואר הזה.

רצוני לייחד עכשיו את הדיבור לשתי ברכות אישיות. תחילה אברך מקרב לב את הפרופסור טור-סיני למילוי משאלת לבו. אכן, אין זה עניין אישי גרידא, שכן בתפקידו כנשיא האקדמיה, הוא משמש נאמן של נכס לאומי כביר ערך ושליח לצורך לאומי עליון – אבל כולנו שמחים גם על סיפוק הנפש האישי שנפל בחלקו, קודם כול בראותו את האקדמיה מיוסדת כהלכה ומאושרת בתחיקת מדינת ישראל, ועכשיו בחזות עיניו בהשלמת הבניין הזה, שישמש לאקדמיה משכן קבע ומעון פאר.

והשני שיעמוד על הברכה הוא ידידי הטוב שמעבר לים, רבי שמחה זאב זאלצמאן, נאמן בית הלשון העברית, משכיל דגול, אשר כל מכתב עברי שלו הוא מלאכת מחשבת באמנות הסגנון. רצוני לברכו על שזכה לכונן את הבית הזה, ויחד עם רעיתו ובתו לנכוח בחנוכתו מול הנוף השניא והנשגב הזה של הרי ירושלים, בלב קרית האוניברסיטה העברית. ידעתי מה גדול היום הזה בשבילו – הוא זכה בו בדין.

אם מותר לי לחרוג לרגע מגדר סמכותי כנשיא הכבוד של קרן התרבות ולומר כמה מלים כאזרח עברי בישראל – ואזרחותי העברית החלה עוד בגולה משחר ילדותי – נדמה לי, כי לא אטעה אם אציין שני תפקידים המוטלים על האקדמיה: תפקיד אחד הוא יצירת החדש ותפקיד אחד הוא שמירת הישן. ולדעתי מתחייבת בימינו אלה העתקת מרכז הכובד מהקוטב הראשון אל הקוטב השני, הווה אומר – מן החדש אל הישן. לאמתו של דבר, גם פעולת החדשנות בלשון העברית הרי היא ביסודה חקר הישן לגילוי כל מה שצפון בו, להתאמתו לצורכי הזמן ולהפעלתו בשימוש הלשון החי. אבל לא לזה בלבד כוונתי. רצוני להתריע על העדר סמכות לשונית ממשית ויעילה בארצנו – העדר משמר אחראי, שיגן על לשוננו העברית ויבצר עמדותיה נגד השתוללות פרועה של עם הארצות, המשחיתה בה כל חלקה טובה. הדבר שהוא בעיניי צו דחוף ביותר של השעה הריהו הצבת תריס בפני פלישת סיגים לתוך זהב לשוננו.

אל נא יבוא מישוהו לגלות בדבריי פנים שלא כהלכה. אין חלקי עם המתגעגעים על העבר והסולדים בכל שינוי, ויהי גם מהפכני. גם אינני נרתע מהתפשטות שיבושים בשלבי המעבר של תהליך הנחלת הלשון לעם השב למכורתו. בחמישים ושלש שנות חיי בארץ אני זוכר תקופות בהן ניכר היה שיפור בשפת הדיבור העברית שצלצלה בחוצותינו – ואלו לא היו דווקא תקופות של שמחה בחיינו. היו אלה זמנים של עמידה בתהליך גידולו של היישוב, אשר אפשרה התבססות תרבותית מסוימת. ולעומת זה זכורות לנו היטב תקופות, שבהן דומים היינו לבבל בשעתה משום בליל הלשונות, שהשתלט על הרחוב ודחה את העברית לקרן זוית, ודווקא באותם הימים עלץ לבנו עם גאות נחשולי העלייה. ידענו כי אחינו חוזרים למולדתם בהמוניהם וקיבלנו באהבה, כגורת השעה, את צלצול הלשונות הזרות שהביאו בפיהם.

אף על פי כן אין להתפשר עם זיוף מטבעות הלשון המאיים עלינו, אם עקב העלייה הגדולה או משום ההפקרות השלטת בשפת הדיבור של הדור הגדל בארץ – ולא מתוך חופש של יצירה בריאה, הטבעית בחיי כל עם היושב על אדמתו ומדבר בשפתו, אלא משום אי ידיעת הלשון, פשוטו כמשמעו, המביאה לידי עיקום שרירותי חסר כל טעם ושחר, של דפוסי הביטוי שהתגבשו בה מדורי דורות, ולידי הפרת חוקי היסוד שלה. על כגון דא נאמר "על חטא שחטאנו בבלי דעת".

לפיכך עלינו להעמיד שומרים על חומת הלשון לבל תיפרץ ותיהרס. יש לפקוח עין על שפת הדיבור והפרסום, על שפת העיתונות והרדיו, ובראש ובראשונה על שפת בית הספר ועל איכות הוראת הלשון העברית בו. עלינו לרסן את יצרי ההשתוללות ולעמוד בפני מעשי חבלה.

בעניין זה מתחייבת משמעת לאומית, וקודם כול מתחייבת דאגה לעתיד מצד המוסדות המוסמכים – האקדמיה ומשרד החינוך. יש לתת תוקף לדאגה הזאת שעה אחת קודם – פן נאחר את המועד, פן נראה את רקמת לשוננו מסתלפת ומסתרטת בחלקיה הגדולים להשחתת טעמו ולחבלה בכושר ביטוי של הדור הבא. העניין רציני ביותר, ואקווה כי ייסלח לי, אם ניצלתי הזדמנות חגיגת זו כדי לעורר את תשומת הלב אליו.

אסיים בברכה, כי יזכה הבית הזה להיות בית יוצר ללשון העברית ומנוף אדיר להרמת קרנה בארץ ולהפצתה בעולם כולו.

פרופ' טורסיני: כבוד ראש עיריית ירושלים, ידידנו מר אגרון.

דברי מר גרשון אגרון

כבוד היושב ראש ונשיא האקדמיה, כבוד שר החינוך והתרבות, מורי ורבותיי,

אחד מרבים הנני מהנמצאים כאן היום, שלקחתי חלק צנוע בטקס הנחת אבן הפינה של הבית הזה, ושזכיתי היום להיות בין הקרואים לחנוכת הבית.

יש הנוטים לפסוח על הנחות אבן פינה ואינם מוותרים על חנוכת הבית. אחד מהם הוא ידידנו הנערץ מר משה שרת, שאני יודע כי יש לו חולשה כזאת, לפסוח עד כמה שאפשר על הנחות אבן פינה ולא לוותר על חנוכות בית. ואולי הצדק אתם; אבל מי שלגבי האקדמיה ללשון זכה בשניהם כמוני וכרבים אחרים, שמחה כפולה ומכופלת להם. ואני שמח, שזכות מכופלת זו נפלה גם בחלקי.

על שלושה דברים ירחב לב כל אחד המוקיר את בית זאלצמאן: על שהבית הנאה והחשוב הזה כאן הוקם בירושלים, על שהוקם על ידי מר שמחה זאב (ויליאם בלעז) זאלצמאן, ועל ידי רעיתו מלכה (מיני בלעז), כי ביתם, בית משפחת זאלצמאן בניו-יורק ביתם של רבים מבני הארץ.

עד היום הזה היה ביתם שב-Park Avenue בית ועד לסופר העברי ולשומר עברית ולכל פעולה מבורכת אחרת בתחום זה ובתחומים אחרים. ביתם היה משך שנים רבות, והנהו עד היום, שלוחה של הארץ לכל דבר עברי. מעתה ניתוסף בית זאלצמאן בגבעת רם שבירושלים, זה בית היוצר ללשונו, וזה הרבה יותר מסתם שלוחה.

נכס זה, רבותיי, בתחום האוניברסיטה, ערובה בו, שחותמת ירושלים תהיה טבועה על החישופים והחידושים, שיצאו מן האקדמיה ללשון. מכאן יוסיפו לגלות אוצרות טמונים ונסתרים, מכאן יעשירו אותנו הבקאים והדבקים במלאכת קודש זו במטמוני מסתרים. מכאן ההשראה וההכרעה, על זה תבוא על בית זאלצמאן ועל בית האקדמיה ברכת ירושלים וברכת עירייתה.

פרופ' טור-סיני: אין אני יכול להימנע מלבקש גם מקרוב משפחתי, להאדון לבנון, ראש עיריית תל-אביב, שיביא לפנינו ברכה קצרה. כולנו זוכרים את דברי עכסה בת כלב כשאמרה לאביה: "הבה לי ברכה", שכוונתה הייתה לא רק לברכה במלים בלבד אלא גם לברכה של ממש, בבקשה.

דברי מר חיים לבנון

ידידי, שאר בשרי, יושב ראש האקדמיה, רבותיי השרים, כבוד נשיא בית המשפט העליון, רקטור האוניברסיטה, נכבדים, גבירותיי ורבותיי,

באתי כאורח המדינה וכראש עיריית תל-אביב—יפו להשתתף בשמחת השפה העברית ובשמחת ירושלים, ובשמחת ידידי הנדבנים, משפחת זאלצמאן, והנה נקראתי לדבר, אם כי הבינותי, מדברי פרופ' טור-סיני, כי במקום לדבר מוטב שארשום שֵׁק.

כשהוזמנתי באופן פתאומי לדבר, נזכרתי באמרה של עוד גליצאי אחד, מלבד פרופ' טור-סיני, דהיינו, ר' שלמה קלוגר. הוא רצה לחבר שני מאמרי חו"ל, המופיעים זה אחר זה במסכת שבת: "אמר רבי יוסי: מימי לא עברתי על דברי חברי. יודע אני בעצמי שאיני כהן, ואם אומרים לי חברי עלה לדוכן, אני עולה". ומיד אחרי זה ישנה אמרה שנייה של רבי יוסי: "ואמר רבי יוסי: מימי לא אמרתי דבר וחזרתי לאחוריי".

לכאורה שתי אמרות שאין ביניהן קשר, אולם ר' שלמה קלוגר, מצא את הקשר ביניהן; איני כהן, ואם אומרים לי חבריי עלה לדוכן, אני עולה, אבל מימי לא אמרתי דבר, וחזרתי לאחוריי, דהיינו הוא עולה לדוכן ולא אומר כלום וחוזר לאחוריו.

אני רוצה להביע ברכה לבבית ונאמנה של העיר העברית תל-אביב לאקדמיה לשפה העברית ומאחל, שהבית הנאה וכליו הנאים ירחיבו את דעתכם ויתנו לכם כוח ואפשרות להרחיב, לשפר ולשכלל את השפה העברית.

וברכתי למשפחת זאלצמאן, אשר את ביתם בניו-יורק הכרתי וראיתי אותו כבית עברי — אי בודד בשימון היהודי בניו-יורק. ברכתי להם, שיחדל ביתם להיות בודד ויהיו עוד הרבה בתים עבריים בניו-יורק היהודית הגדולה. כל טוב לכם!

פרופ' טור-סיני: וכעת אחרון אחרון חביב. הרי אנו מבקשים מידידנו מר שמחה זאב זאלצמאן בשם כל ביתו לומר לנו מלים אחדות, בבקשה.

דברי מר ש"ז זאלצמאן

הוד מעלתם ראשי הממשלה, ראש עיריית ירושלים, ראש עיריית תל-אביב, נשיא האוניברסיטה, נשיא האקדמיה ללשון העברית,

לפני שלוש שנים בערך, רבים מעמנו הנוכחים כאן היו עדים להנחת אבן הפינה של הבית הזה, הבית בשביל האקדמיה ללשון העברית. מתוך נאיביות חשבתי אז, שבניית בית צנוע בשביל האקדמיה זה עסק של חצי שנה או של שלושת רבעי שנה והבניין ייגמר. אבל מסיבות שונות, שאין צורך לפרטן עכשיו, עברה שנה וטרם היה כל סימן לבנייה. ואחרי שכבר התחילו לבנות, הבנייה נמשכה בעצלותיים. אין תימה אפוא שבגיל שלי, כאשר כבר עברתי יותר מחצי הדרך בין שיבה לגבורות, שהיו ימים, וכבר אמרתי נואש מלראות את הבית הזה עומד על תלו. אני מזכיר כל זה לא למתוח ביקורת על מי שהוא; להיפך, אני מלא תודה והערצה לכל חברי הוועד של האקדמיה בכלל ולנשיא האקדמיה פרופ' טור-סיני ולאמרכל האקדמיה מר מנור בפרט על כל עמלם הקשה להקים את הבית הזה, בית להתפאר. הזכרתי כל זה כדי להדגיש כי לפום צערא אגרא. ודווקא משום כך הגברת שלי ואני שמחים היום שבעתיים על הזכות, שניתנה לנו סוף סוף לברך ברכת שהחיינו על המוגמר.

רבותי, לא אחת נשאלתי מה ראיתי להסתפח דווקא באקדמיה ללשון העברית. התשובה היא: משום כמה טעמים שכולם נובעים ממקור אחד. השפה העברית הייתה תמיד קרובה ללבי, ומכיוון שאפשר תמיד למצוא בארצות הברית מספר קטן של יהודים המוכנים לתת מזמנם, מכספם וממרצם למוסדי חסד, בייחוד קל הדבר, ממש כמשחל בינתא מחלבא, לעניין אותם במוסדי חסד של שמות מפורסמים שמשכים את לב הקהל. אבל לעניין אותם בחינוך ותרבות עברית קשה כקריעת ים סוף. והמעטים בהם, שמעוניינים המה, מעדיפים לתמוך במוסדים, שכבר יצאו להם מוניטין בעולם. אבל מוסדים צנועים, שאינם נופלים בחשיבותם מן המפורסמים, ואולי אף עולים עליהם, מאן דכר שמם. בגלל זה אחד מן הכללים שקבעתי לעצמי כל השנים הוא לתת משפט הבכורה לחינוך ותרבות עברית ולכל מה שיש לו שייכות ביצירה יהודית. לעתים קרובות אני מעדיף מוסדים חשובים, ששמן

בארצות הברית אינו הולך לפנייהם. ואחרון אחרון, מכיוון שלפי עניות דעתי הניצחון שהיישוב נחל בשדה החייאת השפה העברית הוא גדול, ואולי אף יותר גדול מהניצחון שנחל בשדה המלחמה. אחרי הכול מלחמה בעד עצמאותם של עמים קטנים המשוועבדים למעצמה גדולה וחזקה הרבה יותר מהם היא לא מקרה נדיר בדברי הימים, אבל להחיות שפה אחרי אלפיים שנה ולעשותה לשפה המדוברת בחיי יום-יום זה דבר נדיר בכל ההיסטוריה. נס יחיד במינו. יתר על כן, שפה אחת משותפת לכול נוגעת לעצם קיומה של המדינה, מדינה כמדינת ישראל, המורכבת מעולים של שבעים לשון.

ועכשיו, רבותי, אני בא לעניין שמעסיק את מחשבתי מאוד. ישנן בעיות בישראל, המטרידות לא רק את היהודים כאן, אלא יהודים באשר הם שם, יהודים שלבם חרד לשלומה ולכבודה של המדינה, בעיות כשאלה. מי הוא יהודי או התודעה היהודית, או הדעה, שאפשר לדלג על פני אלפיים שנה, דעה שאחד הסופרים כאן, ודווקא לא מן הוותיקים, ציין שקם דור שיש לו אבא ולא סבא. שיש לו אתמול ולא שלשום – אף על פישכל הבעיות האלה ראיות לדין בכובד ראש, אין לדעתי בהן ליהודי חוץ לארץ משום עילה להתרגשות. טבעי הדבר, שהנוער הישראלי שנחל ניצחון כה גדול בשדה המלחמה, שמעטים מאוד מהם רואים את עצמם בבחינת אני ואפסי עוד. מובטחני שאנחנו יכולים לסמוך על מדינת ישראל, המדינה שהשכילה בזמן כה קצר לבנות יש מאין, שהיא תשכיל גם למצוא פתרון לבעיות האלה. אבל ישנן בעיות, בעיות חמורות, בעיות הנוגעות ביסודות קיומה של המדינה, ביסודות קיומה של היהדות בתפוצות. כן, למשל, אין כל צל של ספק, שהיהדות בארצות הברית נאבקה על קיומה להיות או לחדול. הסערה, שקמה שם בגלל העלייה בהשתייכות לבתי כנסת, היא לדעתי סערה בכוס מים. העלייה היא כמותית ולא איכותית. ואפילו מבחינה מספרית הכול הולך שם אחרי מספר היהודים שמשלמים דמי חבר. בזמן שרובות מהם רואים את כותלי בית הכנסת לכל היותר פעם או פעמיים בשנה, אין בעלייה הכוח המבטיח קיום והמשך. רק מדינת ישראל יכולה למלאות את החלל הריק שנוצר שם. מאידך, מדינת ישראל, כאי לבדד בים הערבי, תלויה במידה כה גדולה בזרם הון מיהודי אמריקה. כלכלה עצמאית – כדי שהמדינה תוכל לעמוד על רגליה בכוחות עצמאיים – היא עוד בגדר של מזמור שיר לעתיד לבוא.

בגלל זה שניהם, מדינת ישראל ויהודי אמריקה, מעוניינים חיונית ליצור לא רק יחס של לוה ומלוה, של תומך ונתמך, אלא יחסי גומלין. בייחוד חיוני הוא למצוא יחסי ידידות הדוקים בין הנוער הישראלי ובין הנוער היהודי באמריקה. אחרי הכול הנוער הוא כיום הנותן את הטון בכל מערכות החיים, ודווקא מבחינה זו לא נעשה דבר. עובדה היא, שכיום אין מגע ראוי לשמו ביניהם. וכל זאת בזמן שיש למדינת ישראל הזדמנות נפלאה ונדירה לגייס אלפיים צעירים וצעירות של הנוער הישראלי, שנמצאים תמיד בארצות הברית ומשתלמים שם בלימודיהם ובעבודתם. הצרה היא, שהנוער הישראלי משתמט שם מפגישות עם הנוער היהודי, אבל מובטחני, שאחרי הכשרה קצרה טרם צאתם מן הארץ אפשר להכשיר אותם כך, שכל אחד מהם יראה את עצמו כאמבסדור, כאמבסדור של המדינה, לגשר גשר ולהלהיב את דמיון הנוער היהודי באמריקה, אם לא לעלות לכאן להשתקע, אז לפחות לעלות לכאן לשנה או לשנתיים ללמוד וללמד, כשם שאלפיים מהם יוצאים שנה שנה לבירות אירופה להשתלם שם.

רבותי, אין אני משלה את עצמי, שבוהיפתרו כל השאלות וייבטלו כל הבעיות, אבל מובטחני שכל אחד מהנוער היהודי באמריקה, אחרי שהותו כאן ומן-מה, יהיה כבר קשור במדינת ישראל. מבשרי חזיתי זאת. בני הצעיר שהה כאן שלוש שנים וסיים את חוק לימודיו בבית הספר הריאלי. ובתי גרה כאן עם משפחתה שלוש שנים, וכל אחד ואחד מהם קשור באלפי נימים למדינת ישראל.

רבותי, כבר הארכתי הרבה יותר מאשר היה בדעתי ועמכם הסליחה. ועכשיו בשם הגברת שלי ובשם בתי אני מודה לכולכם מקרב לב בעד כל הכבוד, שהנחלתם אותנו היום. ושוב בשם הגברת שלי ובשם בתי אסיים בברכה:

ברוך אתה ה' אלהינו מלך העולם שהחיינו וקיימנו והגיענו לזמן הזה.

דברי הסיום של פרופ' טור-סיני

מוריי ורבותיי,

בשם כולנו אני מביע תודה עוד פעם ועוד פעם לידידנו מר זאלצמאן על מעשהו, על חסדו וגם על הרעיונות שהביע לפנינו, ושאו נעיין בהם ונשקול אותם בכל כובד הראש הראוי להם. ורק זאת אומר, שאם נמשכה תקופת הבניין, הרי היא נתנה לנו את ההודמנות להיות בקשר של שנים עמך, ידידנו מר זאלצמאן, ולכרות אתך איש המלח, ברית מלח.

רבותיי,

נתקבלו מברקים ומכתבים הרבה, אלא שאיני יכול לקרוא את כולם. אני מזכיר את השמות שאני רואה אותם: מרת חנה לוי, ראש עיריית ראשון לציון; סם רובין, נשיא קרן התרבות אמריקה-ישראל – הרעיון המרכזי של מכתבו הוא כי אין ביטוי יותר נעלה לכל נדבת רוחו של הא' זאלצמאן, אלא במעשה זה, שאפשר את הייסוד של מוסד שהוא מוקדש לתחיית רוח האומה, ללשונו העברית; יש ברכות מאת שוחרי האקדמיה ללשון העברית שבאנגליה, ששולחים לכם ולמשפחת זאלצמאן ברכותיהם ואיחוליהם לרגל הפתיחה החגיגית של בית האקדמיה – חתומים חברי הוועד: סיר ליאון סיימון, אלכסנדר מרגוליס, יוסף הלפרין, שמואל זקס ועוד ועוד; נתקבלו ברכות מן האדונים פינקל ומסקין מן "הבימה" ועוד מאחרים. לכולם אנו מכירים טובה רבה.

וכעת רבותיי, עליי למסור את מפתח הבית, מפתח הבית העשוי כסף מוזהב, לידי האדון זאלצמאן, ותסלחו שאין אנו אוריינאליים ביותר בכתובת שעליה. הרי זה הכתוב על חלקי המפתח הזה: "בניין על שם ש"ז ומ' זאלצמאן, בית האקדמיה ללשון העברית בירושלים".

ועל פני המפתח כתוב:

"חכמות בנתה ביתה, כי בחכמה פותח שערים".

ואני מוסר את המפתח הזה לידיים הנאמנות של מר זאלצמאן.

וכעת רבותיי אני מבקש לעבור לצד השני של הבניין להיות עדים להסרת הלוט מעל הלוח, אשר שם הבניין חרוט עליו.

כל טוב, כה לחי!

הסרת הלוט

אחר הדברים האלה עבר הקהל לדרומו של הבניין לחזות בהסרת הלוט מעל פני הכתובת שעל יד פתח הבית.

הגב' זאלצמאן הסירה את הלוט.

לבסוף סיירו המשתתפים בבית, בחדרי העבודה והשיבות של מזכירות האקדמיה ושל מערכת המילון ההיסטורי ובאולם.

הלוט הוסר

דפוס רפאל חיים הכהן בע"מ, ירושלים